

בקיבוץ בית אלפא וגדל בקיבוץ
למד בבצלאל ובמחצית השנייה של
בסנט מרטינס וברויאל קולג' בלונדון.
להתגורר במדרשת שדה בוקר. שם הקים
את הגלריה לפיסול מדברי, לימד ויצר עד ראשית שנות האלפיים. לצד עבודת הפיסול היה אוריון
משורר והוגה דעות, וכן ייסד וערך את כתב העת **סביבות**.

עזרא אוריון (1934–2015) נולד
רמת יוחנן. בתחילת שנות החמישים
שנות השישים המשיך את לימודיו

עם חזרתו לישראל, בשנת 1967, עבר
את הגלריה לפיסול מדברי, לימד ויצר עד ראשית שנות האלפיים. לצד עבודת הפיסול היה אוריון
משורר והוגה דעות, וכן ייסד וערך את כתב העת **סביבות**.

בתקופת לימודיו התמקד אוריון בפיסול בברזל ואבן בגדלים המותאמים לגלריה, אך לאחר סיום
לימודיו והמעבר לשדה בוקר החל לחשוב על פיסול שאינו מוגבל עוד למידותיהם של הגלריה והמרחב
העירוני: פיסול שיעטוף את הצופה, יכיל אותו ויחולל בו חוויה רוחנית קיומית. מרגע זה ואילך החל
אוריון לייצר סיטואציות, רגעים וסביבות האמורים לשמש "אתרי שיגור" לתודעה האנושית. השאיפה
לייצר חוויה המעמידה את האדם מול הנשגב והיקומי היתה להיגיון החותר ומתעצם לאורך יצירתו של
אוריון. שדה הפעולה שלו עבר למרחב המדברי, לתנועות ולשינויים בפני כדור הארץ, ובהמשך לחלל
החיצון. תערוכה זו סוקרת את התפתחותו היצירתית של אוריון החל בשלב הפיסול האדריכלי, עבור
בפיסול הטקטוני ובפרויקט מאדים, וכלה בפיסול הבין-גלקטי. כל אלה נבחנים באמצעות עבודות
מקוריות לצד מסמכים מארכיון האמן, המוצגים כאן לראשונה. ניתן למתוח קו ברור מן הרישומים
המוקדמים של אוריון בשנות השישים ועד פרויקטי החלל שלו. לשיטתו, כולם היו בגדר ניסיון לחולל
יחס מיוחד של צפייה אנושית ואישית.

יצירתו של אוריון מתקיימת בין שני שדות פעולה: אמנות האדמה והאמנות הקונספטואלית. מחד
גיסא, יצירותיו המדבריות מתקשרות לאמנים כמו ריצ'רד לונג ורוברט סמית'סון (גם אם פעולתו
שונה מזו של האמנים היוצאים מן הכרך אל הטבע, כפי שכבר נטען בעבר, שהרי היא מתחוללת מתוך
חייו שלו במרחב המדברי ובקצה הקפּר). מאידך גיסא, ובעיקר בכל הנוגע לעבודות הקשורות בחלל
החיצון, אוריון מתגלה כאמן מושגי מבחינת האופן שבו מנטרל בכמה מיצירותיו היבט האסתטי
החזותי וכן מבחינת החוויה המנטלית שיצירות אלה מבקשות לייצר.

ההיגיון הרומנטי והמודרניסטי של אוריון מעמיד אתגר אוניברסלי ויחיד ומבטל במחי יד כל שאלה
זמנית ומקומית ביחס לפעולת האמנות. זו עמדה מרשימה ביומרתה, הנראית לפרקים גם נאיבית
ומצומצמת: אוריון מבטל את חשיבות ההקשר של פעולתו כאמן גבר-ישראלי-יהודי הפועל במקום
הזה ובזמן הזה, את ההקשרים ההיסטוריים והצבאיים שבהם התפתח – ואשר פורצים מלשוננו בכל
תיאור של פעולה פיסולית – ואת הקשריו של מעשה כיבוש המדבר. במקומם הוא מציע שפה של
התעלות ושל מבט מלמעלה. שפה כלל-אנושית, על-זמנית, נטולת מקום. בהקשר זה מעניין לבחון
את המכתבים הפוליטיים שכתב למנהיגים ישראלים, ובהם הוא מוטרד מענייני הארץ ומציע להם
פתרונות כוללים, בראשי פרקים, תוך שהוא מתעלם מכל וכול מן התשוקה ומן היצר המניעים את
המאבקים המתחוללים על פני האדמה הזאת.

אתרי שיגור מוצגת במסגרת פעילות **המכון לנוכחות ציבורית** וכפרק ראשון בסדרה **מונומנט/פעולה**, אשר תבחן אסטרטגיות וצורות פעולה אמנותיות במרחב הציבורי המקומי במהלך המאה
העשרים ותציע הקשרים ותגובות באמנות העכשווית. פעולתו של אוריון במרחב החוץ-גלרי, המדברי והחללי מרשימה במידותיה, ביומרתה ובצורתה גם כיום, ואילו היקפה של יצירתו הופכת
אותו לאמן ייחודי, שלא זכה להערכה מספקת במהלך חייו. התערוכה מתמקדת בהצעות, סקיצות
ורעיונות של אוריון מתוך ניסיון לחקור ולהעמיק בהיגיון הפעולה ולא רק בתוצריה. כעת, ממרחק
הזמן, ההתבוננות ביצירתו היא גם הזמנה לבחון את בני התקופה ואת ההקשר המקומי שעליו ביקש
להתגבר במבט ממעל, ולהבין את ההיבטים הפוליטיים של הפעולה האמנותית ואת גבולות הדמיון
בכל הנוגע למרחב שבו הפעולה מתרחשת ולאנשים שעליהם היא פועלת.

פיסול אדריכלי

אוריון זנח את הפיסול הגלרי המוגבל במידותיו כבר בשלב מוקדם ביצירתו. לצד הקמת פסלים ומונומנטים במרחב הציבורי – ובהם אנדרטת חטיבת הגולן במצפה גדות (1972), **מעלות** בירושלים (1980) ו**זהות לירוחם** (1990) – הוא הרבה לעסוק בתכנון ובפיתוח של פיסול אדריכלי. במסגרת זו יצר חללים אדריכליים שגובהם העצום ואור השמש מהווים בהם מוטיבים פיסוליים מרכזיים. לתפישתו, חללים אלה צריכים להתנשא לגובה של עשרות מטרים כדי להכיל את האדם באופן טוטלי, להמחיש לצופה את קטנותו אל מול היקום ולחולל בו חוויה של התעלות רוחנית.

קתדרלות, 1965

סדרת רישומים שיצר אוריון בזמן לימודיו בקולג' סנט מרטינז לאמנות בלונדון ולאחר ביקור בבתי כנסיה ברחבי אירופה. אוריון, שהתרשם מהאדריכלות הגותית, הפשיט את החללים הספציפיים שבהם ביקר וחילץ את ההיגיון הפנימי שלהם. הקתדרלות המוצגות ברישומים מתעצבות כאלמנטים פיסוליים ייחודיים, כמעט שלא מן העולם הזה, הממחישים את אופני התפקוד של החללים עבור הנוכחים בהם. זהו שלב מוקדם וחקירתי בחתירתו של אוריון ליצירת חללים מחוללי חוויה רליגיוזית, שיתאגרו את התנועה ואת התפיסה העצמית של השוהים בהם. חוויה זו, לדידו של אוריון, צריכה להיות חילונית ואנושית לנוכח הנשגב והאינסוף.

שדה פסלים, 1968-1972

אחת היצירות המונומנטליות שתכנן אוריון היא מערכת של פסלי ענק שאמורה הייתה לקום כמתחם יחיד על שפת נחל צין שבנגב. "אין קיום לפסל כיחידה בודדת אלא כחלק מ'קהילת פסלים' – 'שדה פסלים' – מערכת צורות מעל ומתחת לפני הקרקע – שהן קומפוזיציה מאסיבית אחת משתרעת על מרחב – האנשים ינועו בין צורות גבוהות ועמוקות בין כיכרות שמש חזקה וצל כהה יכנסו אל תוכן וינועו בחללים צונחים ומתרוממים, לוחצים ומתרווחים בין חושך לאור חיוור גבוה ופריצות אור עז פתאום על שפת מישור גבוה" כתב. אוריון עבד על תכנון וקידום הפרויקט במשך שנים; מודלים ורישומים שלו הוצגו במוזיאון ישראל כבר בשנת 1974. בסופו של דבר, אלמנטים פיסוליים מתוך המתחם הוקמו באתרים שונים בארץ (כמו האלמנט שדה כוח נטוי ברמת אביב), אך התוכנית המלאה לא מומשה מעולם.

2016, ORION VR

בגלריה לפיסול מדברי של אוריון נמצאים עד היום מודלים מוקטנים בגבס ובמתכת של אלמנטים שונים משדה הפסלים. נוכחותם כאנדרטה לפעולה שלא מומשה – ולצד זאת השאיפה למצוא דרך חדשה לתעד את האובייקטים ולשמרם – הביאה אותנו לניסיון להחיות את שדה הפסלים בטכנולוגיה עכשווית ולחולל אותו שוב במציאות. המודלים נסרקו בתלת-ממד ומודלו למשקפי VR מן הדור החדש ביותר, תוך הגדלה והתאמה כפי הנדרש. התוצאה היא הזדמנות ראשונה לחוות את הפסלים במידות העצומות שיעד להם אוריון, וכך לממש במרחב הווירטואלי את חוויית הצופה המשוטט שהעלה בעיני רוחו.

מודלים של "שדה פסלים": עזרא אוריון | קונספט: אודי אדלמן | סריקה, מידול ובניית סביבת VR: זיו שניידר ושירין אנלן | עיצוב סאונד: דני מאיר

פיסול טקטוני

אם בשדה הפסלים החל אוריון לפתח פיסול המתחבר למרחב ולאדמה, בפיסול טקטוני תפיסה זו היא נקודת מוצא ההולכת ומתעצמת. התוצאה היא פיסול המתמקד בכוחות הגיאופיזיים הפנימיים המעצבים את קרום כדור הארץ ורואה בהם אלמנטים פיסוליים כשלעצמם. "הטקטוניקה של הפלטות היא פיסול", כתב אוריון בהתייחסו אל השברים, הקימוטים ותזוזות ההרים המתהווים ומשתנים במשך אלפים רבים של שנים. הוא יצר בנגב ובהימלאיה פסלים הכוללים שורות של אבנים, הצבת סלעים וחירוצי קרקע שנועדו להצטרף אל מלאכת הפיסול של כוחות הטבע ולהדגיש אותה, ובכך ליצור מוקדים להתבוננות ולחבירה אנושית אל ההיעשות העולמית-יקומית הזו.

"... חשב שהצופה יתפוס שאנחנו בונים משהו אנושי, גיאומטרי, שמאפשר לו באופן טכני לאסוף גובה דרך משהו מוצק, שבנוי מסלעים, שהם עצמם בני מיליארד. בו-זמנית, הכרתית ורוחנית, משגר

את ההכרה שלו, בהקצנה, בהסלמה, בתאוצה, אל קנה מידה הרחק הרחק מעבר ליומיומי. מעבר למולדת שלנו, מעבר לכדור הארץ, אל טווחים שהם למעשה האסטרו-מולדת שלנו. היקום שלנו. זה מטה-גיאו-פיסול. ומעבר לזה, הדומייה."

קווי אבנים, שדה צין והר ארדון, 81-1980

קווי האבנים שיצר אוריון בשדה צין ובהר ארדון מכוונים את הצופה אל קצה הנוף המצוקי ומתפקדים כ"מסלולי המראה הכרטיים", כהגדרתו. בשדה צין, סלעים ואבנים קטנות מתלכדים לכדי קו אחד, ההולך ונמשך לאורך 800 מטר. המסלול מסתיים בקצה הצוק וממקד את מבטו של הצופה בראש גבעת חוד עקב. בהר ארדון שורת האבנים מינורית וצפופה יותר, ומסתיימת גם היא בקצה הצוק. אוריון השתמש באבנים מקומיות והפך את הפיסול לחלק בלתי נפרד וכמעט בלתי נבדל מן הנוף.

מול השבר, 1983

אוריון נמשך במיוחד אל תופעות מקומיות שנוצרו כתוצאה מהשבר הסורי-אפריקאי. כדי להעמיק את נוכחותו של בקע גיאולוגי זה, יצר בעמק בתל-חי עבודת פיסול הזורמת במקביל לשבר, ובמסגרתה הציב סלעים ענקיים באמצע הוואדי ואף הותיר בעפר את סימני הגרירה כמסמנים את נדידת היבשה.

מול האנפורנה, 1981-1996

אחד הפרויקטים המוכרים והגדולים ביותר של אוריון בוצע בבקעת האנפורנה שבנפאל, שם יצר גרם מדרגות מאבני צפחה. כמו הפסלים המדבריים, גם הפסל באנפורנה הוא "כן שיגור של ההכרה", כלשונו. פסל המדרגות ממוקם מול נקודת השיא של הרי ההימלאיה, פונה לעבר אחת הפסגות הגבוהות ביותר בכדור הארץ וערוך לחולל בהכרה האנושית רגע של התייצבות לנוכח מזעריותה שלה מול היקום. הפיסול בבקעת אנפורנה נעשה בידי חברי משלחות ישראליות לצד סבלים ופסלים מקומיים. ארבע משלחות לקחו חלק במלאכת ההקמה במשך יותר מעשור: תחילה בשנת 1981 ולאחר מכן לעבודת שיקום ותייעוד בשנים 1982, 1993 ו-1996.

צילומים: אברהם חי

פיסול בהערכת השמש, 1991-1996

תפישתו האמנותית יוצאת הדופן של אוריון, לצד שאיפותיו ויומרתו, מקבלת ביטוי מובהק בפרויקט **מאדים** שעליו עמל במשך שני עשורים. זוהי התפתחות ישירה של הפיסול הטקטוני, אך לא על פני כדור הארץ: אוריון ביקש לבצע אקט פיסולי בכדור לכת אחר במערכת השמש. הכוכב שנבחר היה מאדים, וזאת לנוכח התוכניות להנחית עליו רכב ראשון יציר אדם. אוריון ביקש לפסל קו אבנים, דומה לזה שבשדה צין, בעמק ולס מריניריס המבקע את אזור קו המשווה של מאדים לאורך כ-4,000 ק"מ. אוריון יצר קשרים עם מדענים בארץ ובעולם, נפגש עם המעבדות להנעה סילונית בארצות הברית, הצליח לרתום לעזרה את שר החוץ דאז, שמעון פרס, ואף נפגש לדיונים בנושא עם אנשי נאס"א. את המלאכה עצמה אמור היה לבצע רכב המארס-רובר, שהיה אז בדרכו למאדים. התוכנית היתה לכוון את הרכב אל שפת המצוק ולהנחות אותו לביצוע של קו האבנים בסוף משימתו המבצעית. "מאחר ותהליכי הבליה על המאדים איטיים כזמן האסטרונומי, יימחו מתווי אבן גיאומטריים אלה רק לאחר מיליארדי שנים. זהו קידום של כני השיגור של ההכרה במאות מיליוני קילומטר מכאן, אל האסטרו-תהומות," כתב אוריון.

פיסול בין-גלקטי, 1996-2000

"הגיעה שעתו של הפיסול לפרוץ אל מהירויות האור – אל ישויות אנרגטיות סמויות, אדירות ממדים אל החלל הבין גלקטי."

עיסוקו של אוריון בשאלות פילוסופיות באשר להוויה האנושית ונסיגותיו לפרוץ את גבולות הפיסול החומרי הובילו אל אחת ההתפתחויות המשמעותיות והרדיקליות ביותר בעבודתו: הפיסול הבין-גלקטי. אוריון ראה בפיסול הבין-גלקטי המשך הכרחי של הפיסול החזותי בכלל והטקטוני בפרט, ובמסגרת זו פיתח פסלים על-זמניים ועל-חומרניים ברחבי מערכת השמש. הוא שקד על קידום

ויישום רעיונותיו בתחום זה משנות השמונים ועד סוף חייו. המרכזי מבין הרעיונות הללו היה שיגור של אלומות אור אל עבר שביל החלב: אקט פיסולי שאותו כינה **סופר קתדרלה**.

ב-27 באפריל 1992, כחלק מאירועי שנת החלל העולמית, בוצע **סופר קתדרלה I**, ובו נשלחו לחלל קרני לייזר באורך מיליארד קילומטר ממקומות שונים בעולם, בקווים מקבילים ובניצב לשביל החלב. כך נוצרה קתדרלה חללית של אור: פסל המתקיים בתנועה ומתרחק מכדור הארץ בהתמדה ולנצח. השיגור המרכזי בוצע מבר גיורא, סמוך לירושלים, ונמשך 55 דקות ו-33 שניות. תחנות לייזר נוספות שהשתתפו בשיגור מוקמו בחלואן, מצרים; בסימייז ובזבנגורוד, רוסיה; בווסטל פוטסדאם, גרמניה; ובגרץ, אוסטריה. הפרויקט התקיים בתמיכת מוזיאון ישראל, סוכנות החלל הישראלית ורשת וגנר העולמית. בשנים שלאחר מכן ניסה אוריון לקדם את השלבים הבאים בפרויקט, אך תוכניות אלה טרם יצאו לפועל.

“זוהי פרידה של הפיסול מההיסטוריה החזותית-מוחשית שלו,“ כתב אוריון. “פרידה מהחומר ומהמסה, שאליהם היה קשור מאז הפרהיסטוריה ואילך – אל מימד בלתי נראה, בלתי מוחשי – של ישויות אנרגיה ענקיות – החוצות במהירות האור את המרחב הבין-גלקטי – אל אינסוף היקומים –”

מכתבים

הארכיון האישי של אוריון מספק הזדמנות לבחון את סגנונו הייחודי ואת היומרה מעוררת ההתפעלות (ולעתים, ההשתאות) ביחס לפעולתו. כאן מוצגים מעט מן התכתובת ומן הרעיונות הפוליטיים והחברתיים שהציג אוריון בפני מנהיגים ישראלים בתקופות שונות – תמיד בקיצור רב, בלי לרדת לפרטים, כמו במבט-על חוץ-חללי כשלעצמו. לעתים נוצר רושם שהאפשרות של אי-האפשרות כלל לא עלתה על דעתו של אוריון, שנטה לבטל מורכבויות כזוטות, בהינף יד.

אוצרים: אודי אדלמן ויעל מסר, המכון לנוכחות ציבורית
סיוע מחקר: עמרי שפירא
עריכה: אסף שור
תרגום לאנגלית: מרגלית רוג'רס

תודתנו לאנשים שהקדישו מזמנם ועזרו במחקר, בסיפורים ובהשגת חומרי הארכיון: דפנה חורב, אברהם חי, יגאל צלמונה, אמנון ברזל, מיכה לוי, נוגה ראב"ד, דני ששון, דורון פולק
תודה מיוחדת: אלון אוריון
התערוכה ומוסף מארב בתמיכת מועצת הפיס לתרבות ואמנות

www.digitalartlab.org.il

המרכז הישראלי לאמנות דיגיטלית, חולון

